

15 januari 1971

DE WETENSCHAP OP EEN DWAALSPoor

Goedenavond, vrienden.

Allereerst de bekende verklaring: Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Denk dus zelf na. Zoals u waarschijnlijk weet, is dit wel de tweede vrijdag van de maand, maar daar op de eerste vrijdag geen bijeenkomst plaats vond, zullen wij heden ons discussieonderwerp behandelen waarvan de titel luidt:

DE WETENSCHAP OP EEN DWAALSPoor

De stelling dat de wetenschap op een dwaalspoor is, is al zeer oud. Ik geloof dat zelfs op het ogenblik dat een mens het rad uitvond, een of andere sledevoerder al heeft uitgeroepen: "Zie eens wat een dwaasheid daar wordt uitgehaald. Deze mensen zijn met hun wetenschappelijk doen op een dwaalspoor." Een wat gezocht voorbeeldje dat ik alleen maar gebruik om aan te tonen dat de onderzoekers en zo ook de wetenschap vaak verwijten te horen krijgen die allesbehalve redelijk of juist zouden zijn. Toch heeft ook in deze dagen de wetenschap vele dingen tot stand gebracht waarvan velen zich afvragen of de resultaten ooit voor de mensheid goed zullen zijn. Denk eens aan de cybernetica bijvoorbeeld. Men heeft enorme elektrische breinen uitgedacht die veel sneller kunnen reageren en denken dan een mens en bovendien een perfect geheugen hebben - wat een mens zelden of nooit heeft. Deze machines kunnen dus vele functies die het menselijke brein zou kunnen vervullen, beter en sneller uitvoeren. Vele mensen vinden dit afkeurenswaardig en redeneren: wij worden alleen maar door dergelijke machines uitgeschakeld en zullen vandaag of morgen misschien zelfs door dergelijke denkmachines geregeerd worden.

Nu zou men inderdaad velen, waaronder de beoefenaars van de wetenschappen, mogen verwijten dat zij reeds nu de uitspraken van dergelijke denkmachines veel te hoog plegen aan te slaan. Want de mensen, die er gebruik van maken, vergeten wel eens dat in de denkmachines alleen die gegevens aanwezig zullen zijn die men er eerst heeft ingebracht, terwijl ook elke mogelijke conclusie die de machine trekt, daarin middels de feiten is vastgelegd. Met andere woorden, de machine is afhankelijk van het menselijke weten en mag desnoods worden beschouwd als een ideaal repertorium. Maar de associaties die het menselijke brein zijn uitzonderlijke mogelijkheden aanwendbaar maken, zijn voor een cybernetisch brein niet mogelijk, zijn ondenkbaar. Er zijn natuurlijk ook reeds nu heel wat mensen die met dergelijke machines spelen op de wereld. Zo zijn er onder meer grote "strategische" denkmachines waarvan er een nabij het Pentagon staat, terwijl men ook in Moskou over iets dergelijks beschikt. Zover ik weet, heeft Nederland iets dergelijks nog niet, maar mogelijk heeft de staf hier een aansluiting op een algemene machine gehuurd om toch ook maar mee te kunnen doen.

Nu zijn dergelijke apparaten ideaal voor het houden van en controleren van strategische spelen. Maar over de werkelijke mogelijkheden en verhoudingen in geval van oorlog kunnen zij niets zeggen. Wat een dergelijke machine niet kan, is namelijk het met een redelijke zekerheid vooraf bepalen van de reacties van de mensen. Ook de geleerden hebben al langere tijd beseft dat het menselijke gedrag niet geheel volgens logische normen te meten en te verklaren zal zijn. Als gevolg hiervan zijn wetenschappen - ik zou hier liever van pseudo- of semi- wetenschappen spreken - ontstaan. Denk hierbij onder meer aan de sociale wetenschappen enzovoort. Ik wil hiermede niet zeggen dat de sociale wetenschap alleen maar een reeks van fouten is. Wel beweert ik dat men in deze nieuwe takken van weten op grond van onvoldoende gegevens regels en wetten heeft gesteld die als algemeen geldend worden gehanteerd, ofschoon zij kennelijk niet

altijd van toepassing kunnen zijn, daar in vele gevallen de feiten strijdig zijn met de hierdoor verkregen uitkomsten.

Hetzelfde geldt mijns inziens ook voor de economie. Zolang men alleen te maken heeft met zaken als grondstoffen, productiecapaciteiten, afzetmogelijkheden zelfs, blijft de zaak nog wel berekenbaar. Je kunt zelfs de ideale verhoudingen enzovoort mooi vastleggen. Maar kun je nu met al je kennis ook het gedrag van de mensen voorzien en bepalen? f 400.- zegt hier in Nederland dat men de reacties van de mensen niet geheel kan voorzien en bepalen. De poging om de lonen stil te leggen zal trouwens in het komende jaar, naar ik meen, duidelijk maken dat je met je berekeningen en maatregelen wel de maatregelen voor het bereiken van een juiste economische balans kunt nemen, maar dat je daarmee de openbare orde waarschijnlijk wel geheel overhoop werpt, zodat je berekeningen ook niet meer kloppen. Ik meen dan ook dat men als deel van de wetenschappen vaak regels en stellingen hanteert die niet werkelijk wetenschappelijk bewezen of zelfs maar bewijsbaar zijn. In de wetenschappen worden maar al te vaar filosofieën op onwetenschappelijke wijze met de feiten verbonden, er worden zo vaak dogmata verkondigd die eigenlijk alleen maar op tradities zijn gebaseerd. Zolang de wetenschap zichzelf niet weet te bevrijden van het hierdoor al te vaak optredende voorbehoud, zal zij ongetwijfeld voor de mens een steeds kostbaarder zaak worden, want zij zal de mensheid heel veel gaan kosten, uiteindelijk mogelijk zelfs de hals.

De situatie zoals zij nu bestaat, ligt als volgt: Uit de wetenschap groeit de techniek. Helaas vereenzelvigd men vaak, zelfs in wetenschappelijke kringen, techniek met wetenschap. Het beoefenen van de wetenschap betekent echter in de eerste plaats een bepaalde wijze van denken en eventueel waarnemen. Zij is onmogelijk zonder een niet dogmatisch denken dat uitgaat van de feiten. Maar dan moet men als wetenschapsbeoefenaar dit denken ook overal in het leven toepassen. Je kunt niet aan de ene kant wetenschappelijk denken, bijvoorbeeld bij de biologie of de natuurwetenschappen, en gelijktijdig gelovig zijn en dit geloof met alle felheid, die in dergelijke gevallen gebruikelijk pleegt te zijn, tegen anderen verdedigen. Want een geloof is niet wetenschappelijk. Geloof is een emotionele zaak. Daarom is ook de theologie geen werkelijke wetenschap, maar eerder een reeks van in de lucht hangende beweringen en stellingen die men langzaam en zeker zodanig verdicht heeft dat een schijngestalte is ontstaan die de waarnemers een illusie van werkelijkheid heeft gegeven. Nu kan ik dit wel terecht stellen, maar vele mensen zullen met een dergelijke verklaring niet erg gelukkig zijn. Zij horen liever dat theologie, psychologie enzovoort werkelijke wetenschappen zijn, waarin alle stellingen bewezen zijn en alle wetten die gehanteerd worden, werkelijkheid zijn. Maar wie waarlijk wetenschappelijk denkt en zich alleen op feiten baseert, niet op veronderstellingen, zal nooit de beweringen van de theologen of wat dat betreft de psychologen en deels ook van economen en sociologen zonder meer kunnen onderschrijven.

Wat zien wij nu in deze tijd? Men heeft het gevoel dat hij die de techniek beheerst, - onverschillig of deze op bestaande feiten is gebaseerd dan wel op veronderstellingen of althans deels op veronderstellingen, - hiermede zonder meer in staat zal zijn, het leven, de wereld, te beheersen. Men meent dat het voldoende is om rekening te houden met de belangen en eventueel ook de regels van het eigen vakgebied, zodat men niet verplicht is zich te bekommeren om nevenverschijnselen die immers op het terrein van een ander vallen. De wetenschap neigt tot een steeds verdergaande specialisatie. Deze specialisatie is misschien goed en aanvaardbaar, zolang het alleen om onderzoekingen gaat. Zodra het echter gaat om toepassingen in de praktijk hebben wij niet veel aan dergelijke specialisten. Specialisten zijn nu eenmaal veelal mensen die alleen naar het eigen vakgebied zien en verder niet. Het zijn mensen die voortdurend uitgaan van hetgeen zij volgens hún berekeningen kennen en die met mensen, natuurlijke condities of mogelijke andere wegen, langs welke hetzelfde doel beter bereikt kan worden, eenvoudigweg geen rekening houden. Wat je nodig hebt, is eigenlijk iemand die een overzicht heeft. Je hoeft geen expert te zijn op elk terrein, maar zo iemand moet een inzicht hebben in alle voorkomende verschijnselen. Denk vergelijkenderwijze eens aan de medische wetenschap.

Het is natuurlijk prettig wanneer je kunt beschikken over allerhande specialisten voor neus, keel oor, hart, darmen, hersenen, zenuwen, ademhalingsorganen enzovoort enzovoort. Maar wanneer je een patiënt moet verzorgen wat heb je dan aan dit gehele team van excellente medici, wanneer er geen huisarts is die, al zal hij in alle onderdelen misschien veel minder weten dan de specialisten, in staat is alle kwaaltjes, en mogelijke ziekteoorzaken te overzien. Want die huisarts is iemand die niet geneigd is elk symptoom in de eerste plaats volgens het eigen specialisme te interpreteren. En denk nu niet dat dit een grap is. Ik zal u als voorbeeld iets vertellen wat nog niet zo lang geleden is gebeurd.

Iemand had zeer veel last van pijnen in de rug. Deze persoon is hiervoor ruim twee jaren onder behandeling geweest bij een rheumatoloog. Daar dit geen werkelijke resultaten op leverde, werd hij verwezen naar een internist. De internist zocht lange tijd, maar kon niet veel vinden en concludeerde dat het wel eens een zaak van het zenuwstelsel zou kunnen zijn. Een zenuwspecialist heeft de behandeling voortgezet. In deze periode kwam de man als bij toeval terecht bij een pedicure - u weet wel, een tenensnoeier - die opmerkte: "man wat heb jij een doorgezakte voeten, je hebt hard steunzolen nodig." Niet omdat hij meende dat dit van werkelijk belang zou kunnen zijn, maar eerder nog om zijn pedicure een plezier te doen, heeft de man toen maar steunzolen besteld. Toen hij ze eenmaal had, besloot hij ze ook eens te proberen. En zie, de pijn was verdwenen. Maar alle specialisten bij elkaar hadden net niet gezien of bedacht dat de pijn ook wel eens van uit de voeten zou kunnen worden veroorzaakt! Elk van hen ging, uit van de zaken, waarin hij in het bijzonder bekwaam was en schonk weinig of geen aandacht aan andere mogelijkheden. Indien een goed allround medicus de patiënt echter eens grondig onderzocht zou hebben - zonder hem onmiddellijk na oppervlakkige behandeling te verwijzen naar een specialist - zou de kans groot zijn geweest dat deze wel de afwijking van de voeten opmerkte. Want de niet specialistische arts let op alle dingen. De anderen gingen uit van hun eigen vakgebied en hoorden dat de man pijn had in de rug. Zo bleven zijn voeten buiten beschouwing.

Dergelijke verschijnselen zien wij ook bij de deskundigen die zich bijvoorbeeld bezighouden met de economie van een land. Zo zoekt men in uw land op het ogenblik wanhopig naar doeltreffende middelen om de inflatie af te remmen en de bestedingen te beperken. Economen van naam houden zich hiermede bezig. Indien je de zaak onpartijdig beschouwt, blijkt echter dat een zo groot deel van de overbestedingen in de handen van instanties ligt en dat de zogenaamde overbesteding door een groot deel van de bevolking in vergelijking hiermede maar gering is. Toch zegt de deskundige: wij kunnen nu eenmaal niet aan de bestuursapparatuur komen en moeten dus proberen besparingen te verkrijgen door alleen particulieren in hun bestedingen te beperken. Gezien het algemene bestedingspatroon van het gehele land lijkt een dergelijke oplossing niet erg doet treffend of zelfs maar logisch. Een van de werkelijke oorzaken van een langdurige overbesteding is gelegen in de wijze, waarop alom prestigeobjecten tot stand worden gebracht, de wijze waarop overal afdelingen van bestuurslichamen worden uitgebreid als gevolg van een technisch perfectionisme ofschoon dergelijke uitbreidingen vanuit een utiliteitsoogpunt vaak meer dan overbodig zijn.

Er worden bijvoorbeeld kosten gemaakt voor inningen van staatswege die in feite verre de opbrengsten overtreffen en geen werkelijk nut in enige andere zin dan een bewaren van de onaantastbaarheid en het gelijk van ambtelijke beslissingen zijn. Er worden controles uitgevoerd die zodanig kostbaar zijn dat zij, gezien hun doel, alleen hierdoor reeds aantonen een grote luxe, ja, zelfs overbodig te zijn. Er worden vele uitkeringen gedaan die in feite meer onheil veroorzaken dan heil afwerpen voor degenen die ze ontvangen. Maar met dergelijke dingen houden ook de vakmensen geen rekening. Want men werkt nu eenmaal met een systeem. En de econoom werkt nu eenmaal van binnen het systeem, zodat de instandhouding van alles wat tot het systeem behoort, voor hem vanzelfsprekend schijnt te zijn. Hij zal wel de details, maar nooit het geheel beschouwen. Je zou van buiten het systeem de kwalen moeten kunnen constateren en dan bovendien van buitenaf ook over een voldoende invloed moeten beschikken, om aan de geconstateerde verspillingen ook iets te doen.

De wetenschap zou mijns inziens voor het volvoeren van dergelijke controlerende functies wel geschikt zijn en zou ook de juistheid van vele maatregelen kunnen overzien, wanneer zij maar buiten het bestaande apparaat zou kunnen bestaan. Maar hoe ligt het in de praktijk? Wetenschappelijke opleidingen worden, in uw land zowel als in andere landen, niet bepaald door de werkelijke wensen van studiosi of de werkelijk bestaande behoefte aan deskundigen voor onderzoek, maar door prestigebehoefte en de heersende economische belangen. Stel dat Nederland op korte termijn veel behoefte aan meer onderwijzers zou hebben. Men zou studenten niet in de eerste plaats voor een dergelijk beroep proberen te interesseren, maar zou zelfs velen die in feite liever onderwijzer zouden worden, af willen buigen in de studie naar bijvoorbeeld de chemie. Want de grote concerns hebben steeds meer behoefte aan specialisten op dit terrein. In bepaalde landen is het zelfs al zover gekomen - niet in uw land - dat men alleen op redelijke bijdragen in de kosten van studie zal kunnen rekenen, wanneer men een studierichting kiest, waarvoor het bedrijfsleven interesse heeft. Zodat studiemogelijkheden voor de meesten door de behoeften van bedrijven bepaald zullen worden. Dit betekent dat ook het onderricht zich conformeert aan de wensen en eisen van de bedrijven, en pas in de tweede plaats - óf misschien zelfs geheel niet - rekening zal houden met de werkelijke behoeften van de mensheid als geheel. De gemeenschap komt hoogstens op de tweede plaats na de behoeften van een productieapparaat.

Nu kunnen wij daarover de schouders ophalen. Maar als je eens even goed nadenkt, betekent dit in feite dat ook het hogere onderwijs - niet alleen het universitaire onderwijs dus - gericht is op het produceren van mensen die met een betrekkelijk eenzijdige scholing als vakman, zeer bruikbaar zullen zijn, maar die daarnaast niet als allround mens in de maatschappij in staat zullen zijn de werkelijke feiten onder ogen te zien. Dit kan soms zelfs tot excessen uitgroeien. Indien men denkt aan de universitaire opleidingen, zoals die bijvoorbeeld in vele grote steden in Rusland op het ogenblik plaats vinden, zo wordt men geconfronteerd met een bewust kweken van deskundigen volgens een bestaande behoefte. Maar deze behoefte en zelfs de personen die deze behoeften zouden kunnen voldoen, worden bepaald en geselecteerd door een apparaat. Het gevolg is dat eigenlijk alleen een deskundigheid binnen de grenzen van het apparaat wordt toegelaten en nimmer deskundigen zullen kunnen ontstaan die het apparaat en zijn methodiek van buitenaf zullen kunnen overzien en eventuele fouten daarin zullen kunnen aantonen. En wanneer iemand toch intelligent genoeg zou zijn om tot een dergelijk inzicht te komen, dan is hij meteen specialist-af en komt terecht in 'Workoeta' of een dergelijke gezellige verblijfplaats die men speciaal heeft bestemd voor de mensen die niet passen binnen het systeem.

Ik vind het eigenlijk krankzinnig klinken wanneer je deze feiten zo uitspreekt. Want de wetenschap, juist door haar onbevooroordeeld zoeken en denken, zou voor de mensheid van zeer groot belang kunnen zijn. Maar op het ogenblik dat die wetenschap zichzelf met belangengroepen gaat verbinden, is zij reeds op een dwaalspoor en zal zijn voor het geheel van de mensheid eerder schadelijk dan nuttig zijn. Laat ons eerlijk zijn: Wetenschapsmensen hebben een atoombom gemaakt. Zij hadden met hun kennis en middelen ook heel iets anders kunnen maken. Zij wisten dat die atoombom voorde mensheid zeker niet het beste was wat men met deze kennis en middelen zou kunnen maken. Maar met menselijk waarden en belangen van de gehele mensheid hielden de geleerden geen rekening, toen een gemeenschap hun belangrijkheid, roem en mogelijkheid tot experimenteren afhankelijk stelde van het vervaardigen van de atoombom. Aan deze benadering, waarbij het streven en denken van wetenschapsmensen in feite door andere dan wetenschappelijke of menselijke belangen worden bepaald, is het te danken dat men met kernfusie nog niet bepaald ver gevorderd is ofschoon deze voor de mensheid veilig en nuttig zou zijn. Wel heeft men zijn onderzoek naar kernsplittingsen zover doorgevoerd dat men nu in staat is binnen enkele uren deze aarde van alle leven te ontdoen en alle mogelijkheid tot leven op deze planeet voor duizenden jaren uit te sluiten.

Misschien bent u geneigd dit alleen te wijten aan de militairen of de politici. Maar het zijn wel degelijk ook de wetenschapsmensen die hiertoe bijdragen en die hieraan schuldig zijn. Wanneer vandaag of morgen een bacterioloog een nieuwe mogelijkheid tot virusmutatie ontdekt en als gevolg hiervan een nieuw en verschrikkelijk bacteriologisch wapen wordt ontworpen, zijn het wetenschapsmensen die dit mogelijk maken, niet politici of soldaten. Men moet zo denken: wanneer een chemicus in opdracht van autoriteiten een strijdgas vervaardigt, is deze man zelf in de eerste plaats aansprakelijk en verantwoordelijk hiervoor. Want zo hij de opdracht al niet kan weigeren, hij kan wel degelijk voorkomen dat zij met succes wordt uitgevoerd. En volgens mij is die man op een verkeerd spoor, wanneer hij zich aan laat praten dat het niet anders kan. Hij laat dan alle wetenschappelijke objectiviteit vallen en draagt wetenschappelijke verantwoordelijkheden over aan mensen die niet capabel zijn dezen te dragen.

Objectief denken is een van de dingen die je bij een werkelijk wetenschapsman allereerst moet veronderstellen. En deze objectiviteit zou mijns inziens voor elke wetenschappelijk denker de aanleiding moeten zijn om ficties als nationaliteiten, eerste verplichtingen aan ons vaderland, onze huidskleur en dergelijke terzijde te stellen. Hij zal verschillen tussen verschillende groepen van mensen kunnen erkennen, maar zal nimmer de belangen van verschillende staten en machtsgroepen als bepalend mogen accepteren. Toch zijn er vele wetenschapsmensen die op het ogenblik door woord en daad bijdragen tot een verscherping van de grens die groepen mensen van elkander gescheiden houdt. Het zijn de technocraten - en onder hen zijn zeer vele wetenschapsmensen - die het grote geschil tussen Oost en West hebben veroorzaakt en in stand houden. Zij zijn verantwoordelijk voor de vele spanningen die de wereld, economisch en anderszins verdeeld houden en schaden.

U zult zich waarschijnlijk afvragen of dit dan het enige verkeerde spoor is waarop de wetenschap van heden zich beweegt. Het antwoord is neen. Door de wetenschap en in naam van de wetenschap worden heel wat meer fouten gemaakt. Maar dergelijke fouten komen in de eerste plaats voort uit een verkeerd hanteren van specialismen. Wat ik tot nu toe heb opgesomd, komt grotendeels voort uit een eenzijdigheid van denken die mede in de wetenschappelijke scholing vastgelegd pleegt te worden. Het resultaat daarvan doet denken aan het begrip 'doublethink', zoals dit voorkomt in 1984 van Orwell. Hierin worden mensen gesteld die het ene ogenblik geheel logisch, wetenschappelijk verantwoord denken en het volgende ogenblik geheel overtuigd onredelijke en onjuiste begrippen aanvaarden. Het hanteren van twee verschillende maatstaven op een dergelijke wijze neemt toe en is volgens mij de werkelijke oorzaak van het dwaalspoor, waarop de wetenschap van heden zich beweegt.

Maar er worden zeker ook meer en andere fouten gemaakt in naam van de wetenschap. Een van deze fouten is het lange tijd gehanteerde denkbeeld dat ofwel de schatten der aarde onuitputtelijk zullen zijn, dan wel dat deze bronnen voor voeding en energie beperkt zullen blijven tot hetgeen men nu reeds kent, zodat zij in feite reeds nu tekort gaan schieten. De mensheid wordt dan ook geconfronteerd met denkers als Malthus aan de ene kant die beweert dat men alles zal moeten doen om een uitbreiding van de bevolking tegen te gaan, terwijl aan de andere kant denkers staan die menen dat je de bevolking steeds verder moet uitbreiden. Wijs je deze laatsten op de moeilijkheden die zo zullen ontstaan, dan antwoorden zij eenvoudig: dan bouwen wij maar een paar fabrieken meer. Dit zonder zich af te vragen of een leven in de voortdurende smog van vele nodige, en onnodige fabrieken de astmathisch kuchende mens die door de straten van een in dode betonblokken gegoten stad moet gaan, nog iets laat om als mens voor te leven.

Het is zo gemakkelijk beslissingen te nemen, wanneer je geen rekening houdt met de menselijkheden van de mensen. Het is eenvoudig te stellen dat er mogelijk wel woningnood is, maar dat er zoveel zaken zijn die prioriteit hebben dat de mensen het maar wat langer zonder woningen zullen moeten stellen met het motto: zij zijn er toch al aan gewend, dus zij zullen daaraan niet ten onder gaan. De mensen die zo geredeneerd hebben, roepen dan later uit: "met

al die misbruiken hebben wij niets te doen. Dat gebruik van hasj en stuf is de dwaasheid van de moderne jeugd. Daarvoor kan men ons niet aansprakelijk stellen." En zij vergeten maar liever dat die moderne jeugd leeft in een wereld, waarin de neiging tot vluchten voor de werkelijkheid met alle middelen sterk wordt bevorderd door de hopeloosheid van het leven, zoals velen van hen dit ondervinden en zien.

Er is op het ogenblik een revolutie aan de gang. Ach, ... ieder van u weet dit wel. Het is een traag verlopende revolutie die echter een voortdurende aantasting van alle bekende waarden betekent. Je kunt dit afwijzen en desnoods vluchten in het een of andere mysticisme zonder meer. Er zijn dan ook heel veel mensen die dit doen. Want je kunt natuurlijk proberen je wereld te laten voor wat hij is en je tegen de droeve werkelijkheid verschansen, in een droomwereldje vol van engelen, hemelkastelen en andere onwezenlijkheden. Daarmee maak je echter niets beter, je maakt het alleen maar erger. Ook de wetenschapsman kan zich niet veroorloven voor de feiten van heden weg te vluchten in dromen over de erkenning door collegae, een geciteerd worden door anderen of zelfs het krijgen van een Nobelprijs of zoiets. Hij kan zich niet permitteren de werkelijkheid van de wereld terzijde te stellen. Want ook hij leeft in de wereld, waarin producten waarvan hij de vervaardiging mogelijk heeft gemaakt, langzaam maar zeker over leven of sterven van de gehele mensheid schijnen te zullen beslissen.

Het lijkt natuurlijk ook redelijk en goed bij alle dingen die men doet, uit te gaan van nutselementen. De flatbouw van deze moderne tijd wordt bijvoorbeeld geheel door deze utiliteitsgedachte gedragen en een groot deel van de moderne architectuur wordt in feite bepaald door de vraag: hoe kunnen wij zoveel mogelijk mensen in zo klein mogelijke ruimte op elkaar stapelen, zonder dat zij gek worden? Theoretisch heeft men daarvoor een aantal aanvaardbare oplossingen gevonden. Op dit punt van het betoog kun je natuurlijk een grapje gaan maken, over de flatneuroosjes die in de moderne steden zo welig bloeien. Maar met dergelijke grollen kom je niet veel verder. Wij zullen toe moeten geven dat er voor de moderne mens een milieu is geschapen waarin hij niet meer zichzelf geestelijk gezond, geestelijk veerkrachtig vindt. Wij zullen moeten toegeven dat zelfmoorden, a-sociale gedragingen als geweldplegingen enzovoort enzovoort hand over hand toenemen, juist in deze opeenhopingen van mensen.

Zou dit nu werkelijk alleen maar aan de mensen liggen? Degenen die de plannen hebben gemaakt deze grote deskundigen met hun vele academische graden, zijn er natuurlijk van overtuigd dat niet hun opzet, maar de mens zelf faalt. Maar ik geloof dat hier in de eerste plaats hun wetenschap heeft gefaald. Ik meen dat de plannenmakers niet hebben beseft dat architectuur niet alleen de kunde is van het bouwen, structuurkunst en desnoods nog een esthetische kunst, maar daarnaast een kennen van de mens en zijn behoeften dient te zijn, zodat zij een grote dosis psychologisch inzicht vergt. Op dit gebied lijkt men vergeten te hebben dat een architect alleen een goede bouwer kan worden wanneer hij begrip heeft voor de menselijke psyche, enig begrip heeft voor de emoties die een mens beroeren en zelfs begrip op kan brengen voor het feit dat die andere mensen vaak zoveel minder progressief zijn dan hij.

De progressiviteit die vele jongeren kenmerkt, ook in hun wetenschappelijk verantwoorde bestrevingen, komt, zo zou men zelf moeten beseffen, niet voort uit een erkenning van de behoeften van anderen in het bestaan, maar in de eerste plaats uit de onmogelijkheden die men voor zich in het bestaan meent te erkennen of ondervindt. Zolang een mens leeft in een milieu, waarin hij de voor hem gewende mogelijkheden van leven vindt en deze mogelijkheden hem mede een ontwikkeling van zijn psychische capaciteiten toe laten, zullen wij zien dat de mens met langzame en bijna onmerkbaar progressie het bestaande omvormt tot iets beters. Wanneer de toestanden voor enkelen ondragelijk worden en een revolutie tot stand komt, zien wij daarin niet slechts de verkeerde dingen van het verleden, maar ook vele van de goede kanten daarvan ten gronde gaan. Een versnelde evolutie op sociaal vlak, zoals u deze op het ogenblik kunt waarnemen, houdt zo enorm veel gevaren in zich verborgen dat je je wel eens afvraagt hoe iemand de moed op kan brengen de aan de versnelde ontwikkelingen verbonden risico's te nemen. Ook de omwentelingen van uw dagen hoe fraai zij vaak schijnen, bergen veel meer

gevaren in zich dan men gemeenlijk schijnt te beseffen. Want laat ons een ding niet vergeten: uw steden - ik spreek niet speciaal over Nederland, maar over alle grotere steden op de wereld - zijn langzaam maar zeker aan het verworden tot een soort gewapend beton jungle, waarin de mens voortdurend opgejaagd wordt door spoken die hij zelf heeft opgeroepen. Je kunt de slachtoffers van deze jacht natuurlijk sociaal doen begeleiden. Maar hoe wil je iemand doeltreffend sociaal begeleiden, wanneer hij de gemeenschap, waarin hij moet leven, niet meer kan aanvaarden? Hoe wil je iemand ertoe brengen geldende waarden en maatstaven te accepteren, wanneer je krachtens diezelfde maatstaven diezelfde heersende wetten gebruikt die men van onwaarde hebt verklaard? Elke mens heeft gevoelens die hem ertoe drijven belangrijk te zijn. De wetenschapsmens evenzeer. Hierdoor heeft de wetenschap als geheel zich steeds verder verwijderd van het menszijn. Ik geloof dat zij ook in dit opzicht op een verkeerd spoor is gekomen: de wetenschap moet iets zijn wat voor en met de mens kan bestaan, niet iets wat boven en in feite bijna tegen de mens gericht pleegt te bestaan. En toch komt het daar in deze dagen maar al te vaak op neer.

Nu kan men natuurlijk stellen dat de wetenschap toch ook voor gewone mensen heel veel goeds heeft gedaan. Heeft men niet de mogelijkheid gevonden kunstvlees uit soja en zeggras te maken? Natuurlijk. En er zullen op de duur heel wat mensen zijn die dergelijke producten wel zullen moeten eten. Maar voorlopig voelt men er niet veel voor en later zal men het als het ware tegen wil en dank doen. Daarom is een dergelijke oplossing hoe kundig en interessant ook, niet bepaald een juiste oplossing te noemen... Volgens mij zou de wetenschap er beter aan doen de mens met de werkelijke feiten omtrent zijn milieu te confronteren en hen de mogelijkheid te geven, volgens eigen instelling en wensen, zich aan dit milieu of dat milieu aan zich aan te passen. De mens van heden leeft in een wereld die voortdurend armer wordt, of hij dit nu beseft of niet.

Je kunt hen vertellen dat hij welvarender is dan ooit en met wetenschappelijke bewijzen aantonen dat nog nooit iemand het zo goed heeft gehad op materieel gebied. Maar kun je hem daarmee innerlijke vrede geven, het gevoel van belangrijkheid, van meetellen in de wereld geven? Kun je hem hiermede het bevredigende gevoel geven ergens werkelijk deel van te zijn, ergens werkelijk bij te behoren? Want dit zijn dingen die de mens evenzeer of zelfs meer nog dan materiële zaken van node heeft. Ik ben bang dat de wetenschap op een verkeerd spoor geraakt, wanneer zij zich naast of zelfs buiten de mensheid om tracht te ontwikkelen als een geheel eigen besloten wereld. De wetenschapsmens van deze dagen zou de objectieve denker behoren te zijn die niet alleen in een bepaald vakgebied werkzaam is, maar ook in samenzijn en werken met anderen zonder wetenschappelijke scholing - zoals hij in het geheel van eigen leven voortdurend vecht voor de erkenning van de werkelijke feiten - voortdurend opmerkzaam maakt op werkelijke mogelijkheden en fouten.

De mensheid van heden lijdt aan vele kwalen, onder meer aan iets wat men de oververhitting van de economie noemt. De mensheid van vandaag lijdt in toenemende mate aan neurotische en a-sociale gedragingen van eenlingen en kleine groepen. Zij laboreert aan een steeds meer toenemende en steeds onredelijker agressiviteit. Wat natuurlijk alles voort heet te komen uit het spel van lonen en prijzen, een wegvallen van de oude gelatenheid bij hen die toch ondergeschiktheid zouden moeten kennen, maar nu voor zich het recht opeisen mee te spreken, ook iets te genieten en te bezitten. Al zegt men dit natuurlijk niet hardop uit angst voor mogelijke gevolgen.

Met het economisch probleem hebben zich deskundigen bemoeid van de Nederlandse Bank, van ministeries, van EEG, Uno enzovoort. En elk van de deskundigen heeft er wel een oplossing voor gevonden. De een meent dat men een waardeveraste Europese valuta moet scheppen, een ander wil de productie verminderen en de prijzen verhogen, weer anderen willen maatregelen nemen die een blijvende arbeidsrust garanderen of voortdurend weer voor nieuwe werkgelegenheid zorgen. Er zijn zelfs experts geweest die de oplossing zagen in een rechtvaardiger verdeling van

bezit en welvaart. Elk van hen heeft vele maatregelen genomen en vele voorstellen gedaan. Maar op de keper beschouwd is van dat alles toch maar niets terecht gekomen.

In mijn ogen gedragen de deskundigen zich allen ongeveer als de medische specialisten in het geval dat ik u zo even citeerde: zij zoeken allen de symptomen, en als die in de buurt van de maag liggen, komt niemand op het denkbeeld dat de patiënt misschien platvoeten heeft. Ik stel niet dat de deskundigen geen ideaal nastreven. Als mens heeft eenieder behoefte aan een droom, een ideaal. Maar zodra je die met en voor anderen na wilt gaan jagen, mogen het geen ver af liggende mogelijkheden, geen dromen en holle leuzen zijn. Dan heb je niets aan een zogenaamde marxisme dat in feite tot een soort leninistische godsdienst is verworden. Dan bereik je niets met een Maovering, die nog verder dreigt te gaan dan de verering van christenen voor Jezus zelf. Zodra het om de samenleving gaat, kun je niet volstaan met een godsdienstig denken dat meent met enkele rituelen alles goed te kunnen maken wat er in de samenleving maar verkeerd kan zijn. Er is niet in de eerste plaats behoefte aan experts en filosofen, maar aan mensen die werkelijk kunnen begrijpen wat er aan de hand is.

Een mens zal niet gelukkiger kunnen zijn wanneer hij steeds meer kan eten, drinken en bezitten. Een mens kan gelukkiger zijn wanneer hij een uurtje ergens door een bos kan lopen, dan wanneer hij meerdere dagen verpakt in blik langs autosnelwegen rent. Geloof mij, een mens kan even gelukkig zijn in het Rijswijkse bos als ergens aan de Costa Brava. Het grootste verschil is vaak de mogelijkheid tot renommeren, een zeker prestige dat men aan een verre reis meent te ontlenuen. Maar zelfs wanneer dit juist en waar zou zijn wat is dan in deze dagen prestige op een dergelijke basis nog waard?

De mensen zouden moeten kunnen terugkeren tot het besef dat het niet zozeer belangrijk is wat je hebt, dan wel wat je bent. Een mens zou moeten erkennen: het is niet belangrijk wat ik bezit, maar wel hóe ik leef.

De wetenschap heeft natuurlijk het gedrag en de motiveringen van de mens voldoende bestudeerd om een oplossing te kunnen bieden. Maar wat blijkt het resultaat te zijn van al haar inspanningen? Zij die genieten kunnen van de wetenschappelijk adviezen proberen u voortaan sigarenbandjes voor uw verzameling te verkopen door dezen af te beelden met een blote dame die ze u met een hups gebaar aan schijnt te bieden. Want, zo zegt men - op wetenschappelijke grondslag - dit zal de mens tot kopen prikkelen, omdat hij onbewust even meent dat hij met het sigarenbandje ook rechten op de mooie blote dame verwerft. Men zou de mensen tevredenheid kunnen geven door hen te scholen. Maar de gegevens die deze mogelijkheid in zich dragen, heeft men liever gebruikt voor een tot onredelijke hoogten opzweven van de verbruiksbehoeften. En waarom? Omdat men zelf betrokken is geraakt in een soortgelijke sleur als de kopers en verbruikers.

Er is hier in Nederland een concern dat onder meer medicamenten produceert. Men maakt bewust geneesmiddelen als pillen, die in feite misschien 5 centen kosten, zo duur dat u er in een winkel een gulden voor moet betalen. - Wat alleen maar een voorbeeld is natuurlijk. Men doet dit om een uitgebreid laboratorium en gedegen onderzoek te kunnen bekostigen. Maar wat onderzoekt men dan? Wat doen al die goed betaalde, wetenschappelijk gevormde mensen die met het onderzoek belast zijn? In de meeste gevallen besteden zij hun tijd en vernuft aan het bedenken van een weg waardoor het mogelijk wordt een bepaalde medicijn waarvoor een ander een goede markt gevonden heeft, zelf op de markt te brengen, zonder dat de patentrechten van die ander hierdoor aangetast worden.

Eenvoudig gezegd: U kent asperine? Er zijn in uw land alleen rond 100 dergelijke producten in de handel, allen met andere namen, prijzen en kwaliteit. Toch zou men in feite voor de behoeften van de verbruiker kunnen volstaan met drie producten, van verschillende samenstelling. Dit zou voor de verbruiker veel gezonder én goedkoper zijn. De fabrikanten weten dit heel goed, maar zwijgen als het graf. Wat zij willen en moeten: een lonende omzet hebben. Want, zij hebben

winst nodig om hun onderzoek voort te kunnen zetten, zodat zij hun bedrijven steeds verder uit kunnen breiden en zo meer producten kunnen brengen die anderen waarschijnlijk ook reeds op de markt brachten in een afwijkende samenstelling en zo. Het gevolg is dat de mogelijkheid tot onderzoek beperkt wordt voor die gebieden waarvoor dit werkelijk belangrijk is, gebieden waarop men wel voor de mensheid als geheel iets goeds zou kunnen doen.

Het is natuurlijk aardig dat degenen die dit hebben geconstateerd, de mensen wijzen op het feit dat roken niets anders is dan een vorm van langzame zelfvergiftiging. Maar zij gaan voorbij aan het feit dat er sprake is van een verslavingsfactor. Want deze bestaat bij tabak en de borrel evengoed als bij pot, stuf of hoe men het noemt. Nu zou deze verslaving chemisch opgelost kunnen worden. Maar men is er nooit toe gekomen op dit gebied werkelijk ernstig onderzoek te plegen. In een vlaag van ijver heeft iemand die tijd over had eens iets dergelijks geprobeerd. De fabriek heeft het half klaar op de markt gebracht en, toen bleek dat men nog veel tijd en geld aan een vervolmaking zou moeten besteden, de handel in het product overgelaten aan zaakjes die jou voor veel geld dit preparaat verkopen met de verzekering dat je na enige tijd van gebruik, geen sigaar of sigaret meer zult kunnen zien. Wat uit de aard der zaak niet klopt. Wanneer men hierdoor tot niet-roker wordt, is wel eerder de suggestie dan het preparaat hiervoor aansprakelijk. Nu brengt een dergelijk product alleen maar goede winst voor degenen die erin handelen. Maar met enkele jaren onderzoek had men vele verslaafden - niet alleen rokers - van hun ellende kunnen bevrijden.

Zo wordt er sinds jaren gedokterd om een benzine te vinden die beter is, dat wil zeggen die in staat is een motor geruislozer te laten lopen en meer kracht zal leveren. Maar om dit doel te bereiken maakt men rustig de omgeving ongezonder. Toch zijn het geschoolde mensen die dit doen, geleid door academici. Maar deze wetenschappelijk geschoolde mensen vragen zich kennelijk niet af of misschien in de toekomst door hun streven een groot deel van de mensheid onder loodvergiftiging te lijden zal hebben. Toch hadden deze mensen met bijna dezelfde moeite en kosten een soort benzine kunnen maken die bij een slechts weinig hogere prijs geen vergiftige elementen in de atmosfeer zou brengen. De kennis heeft men reeds lang. Men wist wel degelijk wat het gevolg zou zijn van de verschillende toevoegselen. Maar eerst nu, onder druk van omstandigheden, begint men aan de invloed van het product op anderen te denken. Zoals er op het ogenblik nog chemische industrieën zijn die giftige stoffen de atmosfeer inbraken, terwijl men met betrekkelijk weinig moeite en enige investeringen deze stoffen niet alleen zou kunnen opvangen, voor zij in de atmosfeer komen, maar hen zelfs in een minder giftige en voor de mens bruikbare vorm zou kunnen omzetten en verhandelen. Men weet dit wel, maar doet het liever niet. Want het is niet "rendabel". Wetenschappelijk gevormde mensen weten dit alles vaak en zouden misschien er iets aan kunnen doen. Maar zij doen alsof het hen niet aangaat, want als je daaraan begint, kun je geen goede baan meer krijgen.

Deze mentaliteit, deze onverschilligheid voor gevolgen en aansprakelijkheden bij wetenschappelijk gevormde mensen doet mij uitroepen: mensen, op deze manier raak je met jullie wetenschap op een verkeerd spoor. Jullie gooien het objectieve denken, het objectieve onderzoek dat voor de mensheid zo belangrijk zou kunnen zijn, in steeds meer gevallen over boord ten behoeve van winsten of, in jullie termen, een sluitende exploitatie. Maar winst is niet altijd het voordeligste. In een grote stad buiten Nederland was een openbare vervoersmaatschappij. Deze wenste een sluitende exploitatie te voeren, berekend over behoud van investeringen plus een winst van 10%. Het gevolg was dat er steeds meer auto's ook in deze drukke stad gingen rijden, terwijl ondanks de steeds stijgende tarieven het vervoersbedrijf steeds minder rendabel werd en uiteindelijk blij mocht zijn door de gemeente uitgekocht te worden. Waaruit wel blijkt dat je niet kunt volstaan met een bepaald beeld van wenselijkheden te stellen, maar rekening moet blijven houden met hetgeen wel en hetgeen niet aanvaardbaar is voor anderen in de omgeving. Dit geldt ook voor de wetenschapsman, al leeft hij misschien volgens zijn denken in een wereld vol bijgelovige, domme mensen. En wanneer je al bepaalde wenselijkheden voor eenieder aanvaardbaar acht en over de middelen beschikt om ze waar te

maken, zo zul je je nog af moeten vragen wat de gevolgen kunnen zijn van een dergelijke vervulling, voor je er aan begint wensen om te zetten in feiten.

Ik meen in het voorgaande toch wel enkele argumenten te hebben aangevoerd voor de stelling dat de wetenschap zich op een verkeerd spoor, een dwaalspoor, bevindt in vele opzichten. Ik heb nog enkele vragen.

Waarom houdt men zich wel bezig met het vervaardigen van kunstmatige voedingsstoffen, het opjagen van de oogst, het bestrijden van uitval, fouten enzovoort bij natuurproducten, maar houdt men zich niet voldoende bezig met de mogelijkheid de door menselijke fouten onvruchtbaar geworden delen in de wereld weer vruchtbaar te maken? Zo hier en daar heeft men wel iets in deze richting gedaan, zoals bij de dustbowl-gebieden in de V.S. Men heeft hier onder meer door bestuderen van de waterhuishouding, de methode van contourploegen om erosie tegen te gaan en dergelijke wel wat bereikt. Maar men is niet overgegaan tot de afdoende maatregelen als het weer inzaaien en aanbrengen van een grasmat en voldoende herbebossing. Toch kan zelfs de uitgebreide bevoeiing die men toepast, niet voorkomen dat te veel water snel verdampt, daar geen vochthoudende laag meer boven de aarde aanwezig is. Men zou op deze wereld veel kunnen doen, om ernstige erosie in vruchtbare gebieden te voorkomen. Men vindt het echter te duur. Men zou veel kunnen doen voor het behoud en de verbetering van de visstand over de gehele wereld. Men beschikt over de noodzakelijke kennis, en de nodige middelen zouden met enige goede wil wel gevonden kunnen worden.

Maar ja, als je vraagt, waarom men dergelijke projecten dan niet aanpakt is het antwoord: er is hieraan te weinig roem en eer te behalen, het kost veel, en levert voorlopig niet veel op. Dit is ook mijns inziens de reden dat van de velen die op aarde de kennis hebben om dit alles te beseffen en er iets aan te doen, er maar zo weinigen zijn die zich oprecht bezig willen houden met de onder de huidige omstandigheden mogelijke verbeteringen op kleine schaal. Wanneer men zich bezighoudt met dergelijke problemen, maakt men dezelfde wetenschappelijke fout als bij de bestrijding van kanker, waarbij men zich immers nog steeds veel meer bezighoudt met het vinden van een mogelijke bestrijding, dan met de vraag hoe kanker werkelijk ontstaat. En toch zou dit laatste het kankerprobleem waarschijnlijk veel eerder en beter tot een oplossing brengen. Zoals men in de maatschappij nog steeds meer doet om mensen die een afwijkend gedrag vertonen tot een aanpassing aan bestaande normen te brengen hoe dan ook, dan men doet om te begrijpen, hoé het wel komt dat steeds meer mensen dergelijke afwijkingen gaan vertonen.

Want volgens mij houdt ook de wetenschap zich voor een groot deel, zeker wanneer het om de mens en de gemeenschap gaat, nog steeds meer bezig met het bestrijden van symptomen dan het opsporen van oorzaken. De redenen hiervan zijn voor mij duidelijk: een wetenschap die moet functioneren binnen een bestaand bestel, wordt hierdoor automatisch eenzijdig blind ten aanzien van alle aspecten die uit de vorm van de maatschappij zelf voortvloeien. De wetenschap houdt zich merendeels bezig met een pogen het door de maatschappij gewenste waar te maken en de fouten en problemen van de maatschappij op te lossen, zo goed als dit mogelijk is, zonder die maatschappij aan te tasten. Volgens mij zou zij er beter aan doen zich af te vragen hoe een maatschappij er uit zou moeten zien om dergelijke fouten te voorkomen. In dat geval zal men rustig verder kunnen gaan met het automatiseren van industrieën, het vervaardigen van steeds betere en grotere elektronische breinen, ja, desnoods steden op bestelling blijven bouwen. Want dan zal men rekening houden met werkelijke noden en behoeften en zo met de wetenschap iets bereiken vóór, en niet tegen de mens.

De wetenschap van vandaag bevindt zich volgens mij op een dwaalspoor, omdat zij zich zonder dit vaak te beseffen, tegen de werkelijke belangen van het merendeel van de mensheid heeft gekeerd, omdat zij de mens probeert aan te passen aan hetgeen zij in haar eenzijdig denken belangrijk acht, inplaats werkelijk dienstbaar te zijn aan de wezenlijke belangen en behoeften van de mensheid, waaruit toch ook de wetenschap is voortgekomen. Naar mijn overtuiging is

het de wetenschap die oorlogen mogelijk en vaak zelfs onvermijdelijk maakt - al beseft zij zelf dit niet. Het is de wetenschap die oorlogen onmogelijk kan maken, wanneer zij haar middelen aan de gehele mensheid en niet slechts eenzijdig aan bepaalde groepen zou verschaffen. Het is de wetenschap die ik, ook in deze dagen, aansprakelijk meen te moeten stellen voor een te snelle en onjuiste bevolkingstoename op uw wereld. Zoals de wetenschap vele factoren heeft weten uit te schakelen in het leven die toch van belang zijn wanneer men de gezondheid en weerstandskracht van het menselijke ras als geheel wil handhaven.

Kortom: men heeft in een wetenschappelijk streven dat men zag als een streven naar een welzijn voor iedereen, onbewust gekozen voor de zwakste exemplaren van het ras en hierdoor een mogelijk zelfs nu reeds noodlottige versterking van de zwakste factoren in elke samenleving bevorderd. Let wel: ik meen niet dat je mensen moet uitroeien, omdat zij niet aan bepaalde normen beantwoorden, en geloof niet in de rechtmatigheid of het werkelijke nut van euthanasie. Maar aan de andere kant geloof ik niet dat je goed doet door het zoveel mogelijk wegnemen van het strijdelement uit een maatschappij wanneer je weet dat hierdoor de zwakken op de voorgrond gaan treden, de middelmaat of minder, het geheel zal gaan beheersen, zo de mogelijkheden schadelijke en zelfs wegnemende van de sterkeren en meer intelligenten in het ras die toch uiteindelijk het zaad van een betere toekomst in zich dragen.

Ik geloof eerlijk gezegd dat men zelfs door een al te humanistische instelling vaak een grote fout maakt. Je kunt medelijden hebben met iemand die in feite binnen de maatschappij niet past en hem helpen. Maar je kunt hem geen recht op hulp toekennen zonder de maatschappij tot zijn peil te doen dalen. Je moogt niet trachten je maatschappij zoveel mogelijk aan de zwaksten aan te passen. Ten hoogste zou je voor dergelijke mensen een eigen wereldje kunnen scheppen waardoor zij de maatschappij niet verder met hun eigenschappen belasten. Want zou men zich vergissen, dan zal dit ook in dit eigen wereldje snel genoeg blijken. Maar met dergelijke inzichten en alles wat daarbij langs wetenschappelijke weg mogelijk zou kunnen worden, gemaakt denkt men liever niet. Het levert niets op, het is lastig en bovendien is het politiek niet gewenst.

Overigens: wanneer de wetenschap met de haar ter beschikking staande kennis en middelen eens de beweegredenen voor het gedrag van de politici op deze wereld zou willen ontleden, zou zij door openbaarmaking van een dergelijk onderzoek alleen reeds volgens mij zeer veel hebben bijgedragen tot het welzijn van de hedendaagse mens. Zolang de wetenschap zich echter als ondergeschikte beschouwt of gedraagt, van degenen die macht zoeken, en hoe goed hun bedoelingen ook mogen zijn, in feite leven van hele en halve onwaarheden, is zij op een dwaalspoor.

Uw commentaren en vragen zal ik na de pauze gaarne zo goed mogelijk beantwoorden. Nu dank ik u voor uw aandacht.

BEANTWOORDING VRAGEN

Zo, vrienden,

U hebt weer enige tijd de nodige decibels kunnen produceren. Het lijkt mij tijd eens te zien wat u aan vragen en commentaren in deze tijd hebt voortgebracht.

Vraag: Uw haast klassieke stellingen die ik aan de universiteit reeds vele malen heb horen verkondigen, hebben nog zo weinig kunnen doordringen tot het wetenschappelijke establishment dat ik graag uw diagnose voor de shocktherapie zou willen horen, daar ik deze nog niet geboren heb zien worden.

Antwoord: Misschien herinnert u zich de shocktherapie die een zekere Pasteur toepaste op het toenmalig medische establishment. Zo bracht hij zelfs de grote Lister er toe de waarde van zijn erkenningen toe te geven ofschoon deze beroemde geneesheer nog kort voordien verkondigd had dat de stelling van Pasteur eenvoudig waanzin was. Met andere woorden: wanneer men zelf

beoefenaar is van de wetenschap en een schok teweeg wil brengen, is de eenvoudigste methode als volgt: studeer zo snel mogelijk af volgens de eisen van het establishment. Zoveel te eerder kunt u een eigen project beginnen, waarbij u de onjuistheid van bepaalde stellingen van wetenschap aan kunt tonen en wel zo mogelijk op een praktisch bruikbaar terrein. Zodra u dit kunt doen met enige zekerheid, zonder eerst naar mogelijkheden voor winst of erkenning te zoeken, breng dan uw erkenningen zo snel mogelijk onder de mensen. Kies zo mogelijk hiervoor eenvoudige mensen. De wetenschapsmensen, die in het establishment plegen uit te gaan van een kritiekloze aanvaarding en weten van hun stellingen door de stomme massa, zullen zich dan toch moeten verdedigen en zich zo zelf heroriënteren. Daar men de schuld voor dwaasheden, onjuistheden en dergelijke op anderen zal willen afwentelen, terwijl men zichzelf opnieuw oriënteert, wordt de samenhang van het establishment en daar mede de macht daarvan gelijktijdig gebroken. Vergeet hierbij niet dat vele leidende figuren, ook in de wetenschap, op het ogenblik hun pretenties baseren op een gevoel van onaantastbaarheid. Zij voelen zich zodanig meerwaardig ten aanzien van anderen dat deze anderen slechts gehoorzaam hun decreten en uitspraken hebben aan te horen. Ontmasker hun onwetendheden, confronteer hen met gewone mensen die kennelijk op de hoogte zijn van hun misslagen.

Vraag: Hoe kunnen wij de vermaterialiseerde wereld weer wat esoterische inhoud geven? Ook wetenschappelijk? (verkort)

Antwoord: Ik meen dat de esoterie, de verinnerlijkte mens en de leer van zijn innerlijke waarden, geen plaats zal vinden in het kader van de stoffelijke wetenschappen. Indien je de wereld vanuit een wetenschappelijk standpunt wilt verbeteren zou ik de raad geven: onderzoek de feiten, tracht begrip te hebben voor de emoties die de mens - vaak zeer onredelijk - bewegen en tracht hem te helpen in vrede te leven, maar begin niet hem onmiddellijk en in elk meer praktisch verband met esoterie of hoge geestelijke stellingen te confronteren. De mens die innerlijke vrede kent, komt als vanzelf tot een soort esoterie. Hij komt tot een vergelijken van zijn innerlijk Ik met de wereld die buiten hem bestaat. Naarmate hij meer rust vindt in zichzelf zal hij ook beter in staat zijn zijn innerlijke begrippen omtrent eigen noodzaken en waarden naar buiten toe door te laten klinken. Met wetenschap kun je een dergelijke ontwikkeling wel bevorderen, maar zeker niet afdwingen.

Wanneer u in dit verband ook de economie beschouwt, zo blijkt zij een stel van schijnbaar sluitende regels te zijn. Wij hebben daaraan eens een paar beschouwingen gewaagd die hier en daar grote waardering vonden als een goede en duidelijke inleiding op de economie. Maar al te vaak vergeet men echter dat men in dit verband ook te maken heeft met de reacties van mensen. En die zijn lang niet altijd in overeenstemming met de eisen die een econoom zal menen te moeten stellen. Begrip voor anderen is noodzakelijk. In de economie zal men niet alleen rekening mogen houden met de zuiver economische factoren, maar men zal vooral ook rekening moeten houden met de plaats, de wensen en de gevoelens van de "gewone" mensen, daar de reacties van deze mensen in sterkere mate van belang kunnen zijn voor de gang van zaken die de econoom registreert, dan de kennis en stellingen van de econoom. Vandaar dat men wel stelt: een econoom is iemand die een voorspelling geeft omtrent de zakelijke gebeurtenissen van een komende periode en de trend zo voorziet. Na afloop van de periode verklaart hij dan duidelijk en wetenschappelijk waarom hij ongelijk heeft gekregen en toont aan dat hij, wanneer de mensen maar niet 'zich als mensen hadden gedragen', hij ongetwijfeld gelijk zou hebben gehad.

Ergens schuilt in deze hatelijkheid enige waarheid. Want vele economen houden zich bezig met planning, maar hun plannen en ontwerpen zijn gebaseerd op niet-menselijke waarden. U zult begrijpen dat je met esoterie, in dergelijke gevallen niet veel kunt bereiken. Ik zou dan ook in de wetenschap, zeker ook in de sociale wetenschappen, de esoterie niet willen introduceren. Wel ben ik van mening dat je waar mogelijk, de mens binnen het kader van de wetenschappelijke beschouwingen en denkwijzen moet introduceren. Dus niet abstractere begrippen als menselijkheid of menswaardigheid, maar eenvoudig de mens zelf, zoals die is. Pas wanneer je rekening gaat houden met het individu, met de reeks van individuen, waaruit elke massaliteit uiteindelijk is opgebouwd, kun je mijns inziens met sociale wetenschappen iets feitelijks bereiken

en voorkomen dat andere wetenschappen de mens schaden door de middelen waarover zij hem de beschikking geven.

Zonder begrip voor de mens ontbreekt er een dimensie. Vroeger konden zeevaarders wel de lengtegraad betrekkelijk juist vaststellen, maar niet de breedtegraad. Het gevolg was dat men op stap ging en terecht kwam in Cuba. Dat gebeurt op het ogenblik ook nog wel, maar dan in de Usa. En dan heeft de afwijking weinig met navigatie, te maken. Ik tracht duidelijk te maken dat men in vele wetenschappen de mens te weinig als van belang beschouwt en juist daardoor een dimensie mist. In alle wetenschappen zal men, zodra men ook maar enigszins met de mens en het menselijke leven, te maken krijgt, moeten rekenen met de mensen als individuen en zal men niet de mensheid mogen beschouwen als een beheersbare massa, waarbij men vaste gedragsnormen zonder meer als redelijk en waarschijnlijk kan veronderstellen. Juist hierdoor lopen bepaalde wetenschappelijk opgezette projecten onverwacht geheel anders af, dan men meende te mogen verwachten.

Indien u zelf rekening houdt met de mensen en zo tot een juistere prognose kunt komen dan de geleerden zelf, dit bij herhaling, terwijl u de onjuistheid van hun voorspellingen aan de kaak stelt, zult u, naar ik meen, ook in de vaak ontmenselijkte sfeer van de wetenschap begrip voor de mensheid kunnen doen ontstaan. Lukt u dit niet, probeer dan de essentie van het wetenschappelijk streven duidelijk te maken aan eenvoudige mensen. Wanneer zij begrijpen dat iets voor hen gevaarlijk of nadelig kan zijn en u juiste gegevens verstrekt, zullen zij reageren op een wijze die de wetenschappelijke denker zal verrassen.

Wetenschapsmensen leven maar al te vaak in een soort ivoren toren en hebben er geen idee van hoe intelligent de domme massa kan zijn. Zeker, de domme massa is lui. De domme massa maakt zich liever niet druk. Zij houdt niet van een experiment, zolang zij een gevestigde orde nog enigszins genietbaar vindt. Want deze zogenaamde domme massa houdt zich bij het bekende, waar dit maar mogelijk is. Zij geeft, de voorkeur aan slechte biefstuk met doperwtjes boven de beste paella, ook wanneer men in Barcelona komt. Indien diezelfde massa zich echter ernstig in haar rechten aangetast, bedreigd of zelfs maar opgelicht gevoelt, reageert zij vaak bijzonder fel en ook vaak zeer doelmatig. Onderschat dus de massa niet. Wanneer een wetenschapsmens ontdekt hoe duidelijk de massa begrip heeft voor hetgeen hij doet - of aandoet - zal hij vanzelf voorzichtiger worden.

En nu wij spreken over de invloed van de massa: ook tegenover het gezag kan zij haar invloed wel degelijk laten gelden. Stel dat een stad alle publieke toiletten afbreekt en de massa tot de conclusie komt dat zij die gelegenheden weer terug wil hebben. Een mogelijke reactie zou zijn: dan ga je toch bij elke officiële instantie naar binnen, wanneer er nood is. En indien men je de toegang tot een bepaalde plaats ontzegt, deponer je wat je wel kwijt wilt eenvoudig in de hal of tegen de pui. Wanneer voldoende mensen een dergelijke tactiek volgen garandeer ik u dat de begeerde gelegenheden binnen zeer korte tijd in ere hersteld zullen worden. Indien je tegenover de zelfvoldaanheid van de mensen van het establishment een duidelijke reactie kunt stellen van velen, zo mogelijk wettig of desnoods onwettig, maar altijd direct mede gericht op de betreffende autoriteiten en de betrokken instellingen, dan brengt u het establishment werkelijk een schok toe die groter zal worden, naarmate de reactie sneller en massaler wordt. Op deze wijze maakt u misschien tijdelijk mensen die het toch ook goed bedoelen, belachelijk, en bezorgt u hen moeilijkheden. Maar in het verbreken van het isolement, waarin zij feitelijk leven, doet u ook iets goeds voor hen. Zo zullen zij uiteindelijk beseffen dat je met anderen samen moet werken en plannen.

Daardoor zullen zij dan misschien in staat zijn dilemma's als dat van Allende de vermijden. Want deze president van Chili had de massa achter zich, maar wilde zeer politiek eenieder zoveel mogelijk te vriend houden, zodat hij ook met de belangen van andere partijen rekening hield. Het gevolg is dat hij meer en meer geïsoleerd staat op de dijk die de beide belangengroepen in zijn land scheidt, terwijl deze onder zijn voeten steeds meer ondermijnd wordt. Overweegt u

actie, bedenk dan dat het aanpakken van grote dingen weinig begrip zal wekken. Als u détails neemt, u beperkt tot de kleine dingen, zult u meer begrip en medewerking bereiken, want dergelijke dingen zijn voor de mensen over het algemeen veel belangrijker.

Bedenk verder dat een veelheid van woorden over het algemeen niet tot de mensen spreekt. Feiten en daden zijn van meer belang. Maar ik bemerk dat ikzelf ook maar door zit te praten. Zo het u dus moeilijk valt u tot korte en duidelijke betogen te beperken en u steeds weer in een te breedsprakige verklaring vervalt. Troost u, kijk naar mij en weet dat op dit terrein zelfs geesten soms hardleers zijn. Iets wat geesten dan overigens met vele ijveraars en geleerden gemeen hebben. Waarmede ik niet wil zeggen dat geleerden altijd gemeen zijn. Vaak zijn zij zeer minzaam tegen de goegemeente. Maar wat zij menen te zeggen, is niet altijd wat de gemeente uit hun woorden verstaat. Je zou zelfs kunnen stellen dat vele geleerden mondige gemeenten monddood maken door op onmondige wijze krachtens hun geleerdheid te spreken over dingen, waarover zij maar weinig geleerd hebben. En hiermede wil ik af gaan sluiten.

De mensen hebben, naar ik meen, geleerd hun innerlijke en daarmede ook hun geestelijke waarden te associëren met materiële begrippen. Nu is er mijns inziens geen bezwaar tegen enig materialisme. Maar op het ogenblik dat de mens zijn innerlijke waarden geheel met de materie gaat vervlechten, meen ik dat er toch iets fout is: de mens, moet zichzelf kunnen blijven. Het establishment maakt dit vaak moeilijk dat besef ik. Maar de wetenschap maakt het vaak zelfs onmogelijk: zij spreekt met een zodanig gezag en beschikt daarbij ook vaak over zodanige middelen, - niet alleen maar kennis - dat zij vaak in staat blijkt mensen geheel te vervreemden van zichzelf.

Ik meen dat de mens allereerst zichzelf terug zal moeten vinden. Dit lijkt mij in deze tijd eenvoudiger dan in voorgaande jaren. Er nadert een periode van grote moeilijkheden op allerhande terrein. Er zal werkeloosheid komen. En dat houdt in dat er onder meer weer meer waardering zal bestaan voor de betekenis die arbeid in het leven van de mens kan hebben. Economische klappen zijn al evenmin te vermijden. Dit zal volgens mij betekenen dat vele kunstmatig geschapen behoeften ophouden te bestaan. Ook wat rechten aangaat zal men nieuwe inzichten krijgen. Want al meen je rechten te hebben, waar niets is, kun je ook met geweld niets afdwingen. Het zal voor velen pijnlijk zijn te leren dat je met eisen niet ver meer kunt komen. De mensen zullen terug moeten vallen op eigen vindingrijkheid en mogelijkheden, maar daarnaast zal men in vele gevallen ook weer een beroep moeten doen op innerlijke eigenschappen.

Wanneer de mens weer leeft zich te gedragen volgens een eigen besef van waarde, zal hij ook ontwaken ten aanzien van de vele geestelijke elementen die er in hem bestaan. De wetenschap blijft nog wel even op de verkeerde weg, daar zij weigert een scheidslijn te trekken tussen zuiver materiële mogelijkheden en de innerlijke mens, de gevoelens, de instincten van de mens enzovoort. Pas wanneer men gaat beseffen dat dezen een afzonderlijke factor zijn, zal men ook als wetenschapsmens komen tot een anders reageren en denken. Men zal dan echter weer terug kunnen grijpen op de waarden die de mens eerst werkelijk tot mens maken, zoals zelfstandig denken en steeds een eigen oordeel vormen. Dan zal men, ook in de wetenschappen, dichter komen te staan bij grotere werelden die de mens niet ziet, maar toch kan leren ervaren. De mens zal leren meer gebruik te maken van zijn gevoeligheid, zoals een wichelroedeloper toch ook langs onredelijke weg de aanwezigheid van water leert constateren. Zo ook degene die zich aan de wetenschappen heeft gewijd.

Dit lijkt mij een goed begin voor de aquariustijd, waarin de mens zijn mogelijkheden zal moeten uitbreiden. Het lijkt mij ook de belofte van een werkelijke, maar niet meer dogmatisch begrensde wetenschap die dwaalsporen kan vermijden, omdat zij gebaseerd zal zijn op een persoonlijk besef van aansprakelijkheid.

Goedenavond.
d.d. 8 januari 1971